

Сборник съдебна практика

ЗАКЛЮЧЕНИЕ НА ГЕНЕРАЛНИЯ АДВОКАТ
N. WAHL
представено на 15 ноември 2018 година¹

Дело C-118/17

Zsuzsanna Dunai
срещу
ERSTE Bank Hungary Zrt.

(Преюдициално запитване, отправено от Budai Központi Kerületi Bíróság
(Централен районен съд Буда, Унгария))

„Преюдициално запитване — Директива 93/13/ЕИО — Неравноправни клаузи в потребителските договори — Договори за кредит в чуждестранна валута — Неравноправни клаузи, обявени за нищожни — Национално законодателство, отстраняващо причините за недействителността чрез изменение на съдържанието на разглежданите договори — Запазване на валидността на тези договори в останалата част — Възможност Върховният съд на съответната държава членка да приеме решения с цел уеднаквяването на съдебната практика“

Въведение

1. Настоящото дело се вписва в поредица от преюдициални запитвания, отправени главно от унгарските юрисдикции, относно тълкуването на разпоредбите на Директива 93/13/ЕИО² в рамките на спорове относно валидността на клаузи от договорите за кредит в чуждестранна валута.
2. По-конкретно, то е предизвикано от приемането на национално законодателство, в резултат на което по-специално са обявени за нищожни клаузите в тези договори, позволяващи на кредитните институции да определят свои собствени курсове за покупка и продажба на съответната валута (известно като „разлика в обменните курсове“ или „spread“). Това законодателство предвижда също, че макар страна да може да поиска от сезирания съд да изключи прилагането на такива клаузи, тя не може да иска установяване на недействителността на договора за заем в чуждестранна валута в неговата цялост.
3. Запитващата юрисдикция изразява съмнения относно действителността на тази забрана. Тя иска да се установи дали може, по-специално на основание предоставената от Директива 93/13 защита, да обяви за недействителен в неговата цялост договора за кредит, по който трябва да се произнесе в производство за принудително изпълнение, тъй като според нея тази възможност защитава икономическите интереси на потребителите.

¹ Език на оригиналния текст: френски.

² Директива на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори (ОВ L 95, 1993 г., стр. 29; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15 том 2 стр. 273), изменена с Директива № 2011/83/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 25 октомври 2011 година (ОВ L 304, 2011 г., стр. 64) (наричана по-нататък „Директива 93/13“).

4. По този начин с настоящото преюдициално запитване се приканва Съда, следвайки линията, възприета по делата, с които преди това е бил сезиран³, да даде отново някои разяснения по обхвата на намесата на съда с оглед на ефективното прилагане на Директива 93/13 в много специфичния контекст на кредитите в чуждестранна валута.

Правна уредба

Правото на Съюза

5. Член 1, параграф 2 от Директива 93/13 предвижда, че: „[Д]оговорни условия, които отразяват задължителни законови или подзаконови разпоредби [...] не са предмет на разпоредбите на [тази] директива“.

6. Член 6, параграф 1 от посочената директива гласи:

„Държавите членки определят изискването, включените неравноправни клаузи в договори между потребители и продавачи или доставчици да не са обвързващи за потребителя, при условията на тяхното национално право, и че договърът продължава да действа за страните по останалите условия, когато може да се изпълнява и без неравноправните клаузи“.

7. В съответствие с член 7, параграф 1 от Директива 93/13:

„Държавите членки осигуряват, че в интерес на потребителите и конкурентите, съществуват подходящи и ефективни мерки за предотвратяване на употребата на неравноправни клаузи в договори, сключени между потребители и продавачи или доставчици“.

Унгарското право

Унгарският основен закон

8. Член 25, параграф 3 от Alaptörvény (Унгарски основен закон) предвижда, че Kúria (Върховен съд, Унгария) „осигурява [...] еднаквото прилагане на правото от съдилищата и приема задължителни за тях решения в интерес на еднаквото тълкуване на правните разпоредби“.

Законът за кредитните институции

9. Член 213, параграф 1 от hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény (Закон № CXII. от 1996 г. за кредитните и финансовите институции, наричан по-нататък „Закон Нрт“) предвижда:

„Договор за потребителски кредит или за жилищен кредит е нищожен, ако в него не се посочва:

[...]

c) общият размер на разходите, свързани с договора, включително и лихвите, допълнителните разноси и годишната им стойност, изразена в проценти,

³ Става въпрос по-конкретно за делата, приключили с решения от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282), от 20 септември 2017 г. Andrić и др. (C-186/16, EU:C:2017:703), от 31 май 2018 г. Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367), и на последно място, от 20 септември 2018 г., OTP Bank и OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:750).

[...]“.

Закон ДН 1

10. Съгласно член 1, параграф 1 от Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvény (Закон № XXXVIII от 2014 г. за уреждане на някои въпроси, свързани с решението на Kúria (Върховен съд) за уеднаквяване на съдебната практика във връзка с договорите за заем между кредитни институции и потребители, наричан по-нататък „Закон ДН 1“):

„Този закон се прилага по отношение на договорите за заем, сключени с потребители между 1 май 2004 г. и датата на влизане в сила на настоящия закон. За целите на прилагането на този закон „договор за заем, сключен с потребител“, е всеки сключен между финансова институция и потребител договор за кредит, заем или лизинг, основан на чуждестранна валута (регистриран или отпуснат в чуждестранна валута и погасяван в унгарски форинти (HUF) или на HUF, ако в общите договорни условия или в договорни условия, които не са индивидуално договорени, е включена клауза като посочената в член 3, параграф 1 или член 4, параграф 1“.

11. Член 3, параграфи 1 и 2 от Закон ДН 1 предвижда:

„1. Клауза в договор за заем, сключен с потребител, по силата на която кредитната институция прилага курс „купува“ при отпускането на средствата, предназначени за придобиването на вещта, с оглед на което е сключен договорът за заем или лизинг, а за погасяването прилага курс „продава“ или друг обменен курс, различен по вид от курса, по който са отпуснати средствата, е нищожна, освен ако не е индивидуално договорена.

2. Без да се изключва прилагането на параграф 3, вместо нищожната клауза по параграф 1 се прилага официалният обменен курс, определен от Националната банка на Унгария за съответната валута, по отношение както на отпускането на средствата, така и на погасяването (в това число на плащането на месечните вноски и всички разходи, такси и комисиони, определени в чуждестранна валута)“.

Закон ДН 2

12. Член 37, параграф 1 от Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvényben rögzített elszámolás szabályairól és egyes egyéb rendelkezésekről szóló 2014. évi XL. törvény (Закон № XL от 2014 г. относно правилата за приключване на сметките по [Закон ДН 1]), както и относно някои други разпоредби; наричан по-нататък „Закон ДН 2“) предвижда:

„1. По отношение на договори, попадащи в приложното поле на този закон, страните могат — независимо от основанията за недействителност — да искат установяване по съдебен ред на недействителността на договора или на някои негови клаузи (частична недействителност) единствено ако едновременно с това са поискали от съда да се произнесе по правните последици от недействителността, а именно да обяви договора за действителен или произвеждащ правно действие до датата на постановяване на съдебното решение. При липсата на такова искане и ако съответната страна въпреки дадените указания не отстрани нередовността, съдът не може да се произнесе по съществуващото на спора.[...]“.

Закон ДН 3

13. Съгласно член 10 от az egyes fogyasztói kölcsönszerződések devizanemének módosulásával és a kamatszabályokkal kapcsolatos kérdések rendezéséről szóló 2014. évi LXXVII. törvény (Закон № LXXVII от 2014 г. за уреждане на въпроси, свързани с промяната на валутата, в която са сключени с потребители някои договори за заем, и за приемане на правила за лихвите, наричан по-нататък „Закон ДН 3“):

„Финансовата институция — заемодател по договор за ипотечен кредит в чуждестранна валута или основан на чуждестранна валута, е длъжна в срока за изпълнение на задължението си за приключване на сметката съгласно [Закон ДН 2] да преобразува във форинти дълга по договора за ипотечен кредит в чуждестранна валута или основан на чуждестранна валута, или целия дълг, произтичащ от този договор — включващ лихвите, таксите, комисионите и разходите, начислени в чуждестранна валута — като се основе на приключването на сметката, извършено в съответствие със [Закон ДН 2], и измежду:

- a) средната стойност на официалните обменни курсове за съответната валута, определени от Националната банка на Унгария за периода между 16 юни 2014 г. и 7 ноември 2014 г., или
- b) официалния обменен курс за съответната валута, определен от Националната банка на Унгария на 7 ноември 2014 г.,

приложи този курс, който е по-благоприятен за потребителя към референтната дата (наричано по-нататък „преобразуването в унгарски форинти“).

14. Член 15/А от посочения закон предвижда:

„1. При висящо производство за установяване на недействителност (или частична недействителност) на договор за заем, сключен с потребител, или за установяване на правните последици от недействителността правилата на този закон за преобразуване във форинти се прилагат и по отношение на установения при приключването на сметката в съответствие със [Закон ДН 2] размер на дълга на потребителя, произтичащ от договора за заем, сключен в или основан на чуждестранна валута.

2. Размерът на погасяванията, извършени от потребителя до датата на постановяване на решението, се приспада от дълга му, установен във форинти към референтната дата за приключване на сметката.

3. В случай че сключеният с потребител договор за заем бъде обявен за действителен, специфичните договорни права и задължения на страните, произтичащи от приключването на сметката, извършено в съответствие със [Закон ДН 2], се определят в съответствие с разпоредбите на настоящия закон“.

Спорът в главното производство, преюдициалните въпроси и производството пред Съда

15. На 24 май 2007 г. г-жа Zsuzsanna Dunai сключва с банката договор за заем в чуждестранна валута, в случая — в швейцарски франкове (CHF), в размер на 115 573 CHF.

16. Съгласно условията на същия договор заемът трябва да бъде отпуснат в национална валута, в случая — в унгарски форинти, по обменния курс „купува“ за деня на швейцарски франкове в унгарски форинти, в резултат на което трябвало да бъдат изплатени 14 734 000 HUF. Погасителните вноски трябвало също да се правят в унгарски форинти, като за целта

обменният курс за съответния ден се основавал на курс „продава“. В допълнение, валутният риск, т.е. рискът, свързан с измененията на обменния курс на съответните валути, състоящ се в настоящия случай в голямото обезценяване на форинта спрямо швейцарския франк, се поема от г-жа Dunai.

17. Страните в главното производство са сключили посочения договор в нотариална форма, така че в случай на неизпълнение от страна на длъжника договорът да придобие изпълнителна сила без провеждането на съдебно производство пред унгарска юрисдикция.

18. На 12 април 2016 г. по искане на банката нотариусът разпорежда принудителното изпълнение на договора.

19. На 5 октомври 2016 г. г-жа Dunai оспорва пред запитващата юрисдикция това принудително изпълнение, като се позовава на нищожността на договора, тъй като той не съдържа информация, според нея, в нарушение на изискванията на член 213, параграф 1, буква с) от Закона Hpt, за разликата между обменния курс, приложим към момента на отпускането, и този, приложим към момента на погасяването на кредита.

20. Банката твърди, че това възражение следва да бъде отхвърлено.

21. Запитващата юрисдикция посочва, че през 2014 г. унгарският законодател приема редица закони, приложими към спора в главното производство, чиято цел е да се прилага решение на Kúria (Върховен съд), постановено в интерес на еднаквото тълкуване на гражданскоправните разпоредби и прието във връзка с договорите за заем в чуждестранна валута след постановяването на решение от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282). С това решение Kúria (Върховен съд) е приел по-конкретно за неравноправни клаузи като съдържащите се в договора за заем в главното производство, според които при отпускането на средствата се прилага курс „купува“, а за погасяването се прилага курс „продава“.

22. Тези закони предвиждали по-специално от такива договори да бъдат премахнати клаузите, които до този момент позволявали на банката да определя свои собствени курсове за покупката и продажбата на валута, и замаяната на тези курсове с официалния обменен курс за съответната валута, определен от Националната банка на Унгария. Тази намеса на законодателя имала за последица премахването на основаната на тези курсове разлика в обменните курсове.

23. Запитващата юрисдикция посочва, че поради тази законодателна промяна вече не е възможно сезираният съд да приеме, че договорът за заем в чуждестранна валута е недействителен, тъй като с нея е отстранена причината за недействителността, което води и до валидността на договора, и следователно до задължение за потребителя да понася дължащата се на валутния риск финансова тежест. Като се има предвид, че с предявяването на иск срещу банката потребителят е искал да се освободи именно от това задължение, би било в противоречие с неговите интереси сезираният със спора съд да приеме посочения договор за валиден.

24. Според запитващата юрисдикция е очевидно, че с приемането през 2014 г. на редица закони унгарският законодател изрично е променил съдържанието на договорите за заем, така че да повлияе на решенията на сезираните съдилища в насока, благоприятна за банките. Тя поставя въпроса дали това положение съответства на даденото от Съда тълкуване на член 6, параграф 1 от Директива 93/13.

25. От друга страна, запитващата юрисдикция счита, че решенията на Kúria (Върховен съд), постановени в интерес на еднаквото тълкуване на гражданскоправните разпоредби, и по-специално Решение № 6/2013 PJE от 16 декември 2013 г., забраняват на съда да установи недействителността на договори за заем като този, предмет на главното производство. Тази юрисдикция посочва, че при приемането на тези решения не се гарантира правото на отнасяне на спора пред законоустановен съд, нито спазването на изискванията за справедлив процес. Без дори да е състезателна, процедурата, която трябва да се следва за тази цел, води до решение, което е задължително за съдилищата, сезирани с конкретен правен спор и разглеждащи този спор в състезателно съдебно производство.

26. В този контекст запитващата юрисдикция се позовава на точки 69—75 от Становището относно Закон № CLXII от 2011 г. за правния статут и възнаграждението на съдиите и Закон № CLXII от 2011 г. относно организацията и управлението на съдилищата в Унгария, прието от Венецианската комисия по време на нейната 90-та пленарна сесия (Венеция, 16—17 март 2012 г.), от което се установява, че решенията, постановени в Унгария в т.нар. процедура за уеднаквяване, са спорни от гледна точка на правата на човека.

27. При тези обстоятелства Budai Központi Kerületi Bíróság (Централен районен съд Буда, Унгария) решава да спре производството и да постави на Съда следните преюдициални въпроси:

- „1) Трябва ли точка 3 [от диспозитива] на решение [от 30 април 2014 г. Kásler и Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282),] да се тълкува в смисъл, че националният съд може да отстрани причините за недействителността на клауза от договор, сключен между продавач или доставчик и потребител, и в случаите, когато запазването в сила на договора противоречи на икономическите интереси на потребителя?
- 2) Съответства ли на предоставената на Европейския съюз компетентност за гарантиране на високо равнище на защита на потребителите и на залегналите в правото на Съюза основни принципи на равенство пред закона, на недопускане на дискриминация, на ефективна съдебна защита и на справедлив съдебен процес положение, при което парламентът на държава членка изменя със закон частноправни договори, спадащи към аналогични категории и сключени между продавач или доставчик и потребител?

При утвърдителен отговор на предходния въпрос, съответства ли на предоставената на [Съюза] компетентност за гарантиране на високо равнище на защита на потребителите и на залегналите в правото на Съюза основни принципи на равенство пред закона, на недопускане на дискриминация, на ефективна съдебна защита и на справедлив съдебен процес положение, при което парламентът на държава членка изменя със закон различни части от договори за кредит във валута с цел да защити потребителите, но в резултат на това нарушава правомерните интереси за защита на потребителите, тъй като договорът за заем продължава да действа и след измененията и потребителят е длъжен да понася тежестта на валутния риск?

- 3) По отношение на съдържанието на договорите, сключени между продавач или доставчик и потребител, съответства ли на предоставената на [Съюза] компетентност за гарантиране на високо равнище на защита на потребителите и на залегналите в правото на Съюза основни принципи на равенство пред закона, на недопускане на дискриминация, на ефективна съдебна защита и на справедлив съдебен процес по всички гражданскоправни въпроси положение, при което съвет за уеднаквяване към най-висшата съдебна инстанция на държава членка с „решения, постановени в интерес на еднаквото тълкуване на правните разпоредби“, направлява практиката на сезирания съд?

При утвърдителен отговор на предходния въпрос, съответства ли на предоставената на [Съюза] компетентност за гарантиране на високо равнище на защита на потребителите и на залегналите в правото на Съюза основни принципи на равенство пред закона, на недопускане на дискриминация, на ефективна съдебна защита и на справедлив съдебен процес по всички гражданскоправни въпроси положение, при което съвет за уеднаквяване към най-висшата съдебна инстанция на държава членка с „решения, постановени в интерес на еднаквото тълкуване на правните разпоредби“, направлява практиката на сезирания съд, ако членовете на този съвет не се назначават прозрачно по предварително определени правила, дейността му не е публична и установяването а posteriori на следваната от него процедура, а именно на използваните експертни заключения и доктрина, и начина, по който са гласували членовете му (становища или особени мнения), се оказва невъзможно?“.

Анализ

Предварителни бележки

28. Тъй като настоящото дело се вписва в поредица от вече разглеждани от Съда дела⁴ във връзка с условията за прилагане на Директива 93/13 в специфичния контекст на договорите за потребителски кредит в чуждестранна валута, сключени в големи мащаби в Унгария, според мен е уместно най-напред да се изясни контекстът на законодателството и на съдебната практика, в който се вписва това дело.

29. Също като въведение следва да се прецени дали чрез своите въпроси запитващата юрисдикция всъщност не цели да постави под въпрос валидността на договорни условия, които отразяват задължителни законови или подзаконови разпоредби — условия, по отношение на които съгласно член 1, параграф 2 от тази директива, не се прилагат нейните разпоредби, или пък на клаузи, отнасящи се до основния предмет на договора по смисъла на член 4, параграф 2 от същата директива.

Изложение на относимия контекст на законодателството и на съдебната практика

30. Важно е да се припомни, че националното законодателство, разглеждано в рамките на настоящото преюдициално запитване, е прието след постановяване на решение от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282).

31. Според мен от това решение могат да бъдат направени две важни поуки.

32. На първо място, Съдът е постановил, че изразът „основен предмет на договора“ не включва непременно клауза, включена в договор за заем в чуждестранна валута, сключен между продавач или доставчик и потребител, която не е договорена индивидуално, като разглежданата в главното производство, която може да се определи като клауза за „курсова разлика“. Поради това такава клауза може да бъде обявена за неравноправна и по тази причина да не се прилага.

⁴ Пзовавам се по-специално на делата, приключили с решения от 31 май 2018 г., Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367), и последно, от 20 септември 2018 г., OTP Bank и OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:750), в които се разглежда именно унгарското законодателство, прието през 2014 г.

33. На второ място, и за разлика от принципното правило, че сезираният съд не може да измени или замени спорните клаузи⁵, Съдът е постановил, че член 6, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че в положение като разглежданото в главното производство, при което договор, сключен между продавач или доставчик и потребител, не може да продължи да съществува след премахването на неравноправна клауза, при което потребителят може да бъде изложен на особено неблагоприятни последици, тази разпоредба допуска национална правна уредба, която дава възможност на националния съд да отстрани причините за недействителността на тази клауза, като я замени с диспозитивна разпоредба от националното право.

34. Воден от желание за изясняване и с цел постигането на трайно решение в рамките на множество образувани от потребителите производства, унгарският законодател, като се основава на принципите, изведени от Kúria (Върховен съд) в Решение № 2/2014 PJE, постановено в интерес на еднаквото тълкуване на гражданскоправните разпоредби⁶, приемайки закони ДН 1, ДН 2 и ДН 3, внася някои промени в приложимите до този момент национални разпоредби относно договора за кредит. Целта на това законодателство е да се вземат предвид многобройните въпроси, възникнали пред унгарските съдилища при разглеждането на клаузите, включени в договорите за заем в чуждестранна валута.

35. Въпреки че приемането на това ново законодателство само по себе си не се изисква от практиката на Съда, то може да се обясни с желанието да се опрости и ускори решаването на подобни спорове⁷.

36. Това законодателство предвижда от договорите за заем в чуждестранна валута да бъдат премахнати клаузите, които до този момент позволяват на кредитната институция да определя свои собствени курсове за покупката и продажбата на валута. То освен това налага вместо подобна клауза, с обратно действие да се приложи клауза предвиждаща прилагането на официалния обменен курс за съответната валута, определен от Националната банка на Унгария.

37. По-конкретно, унгарският законодател отстранява причините за проблемите, възникнали от използването на *курсвата разлика*, като обявява нищожността на съответните договорни клаузи и ги изменя по законодателен ред.

38. Тези клаузи трябва да се разграничават ясно от клаузите в такива договори, предвиждащи заемът да бъде погасен в определена валута. Последните, които неизбежно включват валутния риск, поначало представляват ключов елемент на тези договори и поради това се отнасят към техния основен предмет⁸.

39. Това именно е потвърдено по делото, приключило с решение от 20 септември 2017 г., Andrić и др. (C-186/16, EU:C:2017:703).

5 Вж. по-специално решения от 21 януари 2015 г., Unicaja Banco и Caixabank (C-482/13, C-484/13, C-485/13 и C-487/13, EU:C:2015:21, т. 28 и цитираната съдебна практика), и от 26 януари 2017 г., Banco Primus (C-421/14, EU:C:2017:60, т. 71 и цитираната съдебна практика).

6 *Magyar Közlöny* 2014/91, стр. 10975.

7 Вж. по-конкретно в това отношение заключението ми по дело Sziber (C-483/16, EU:C:2018:9, т. 52 и 53).

8 Вж. в този смисъл заключението ми по дело Kásler и Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:85, т. 60—65). Следва да се отбележи, че в Решение № 2/2014 PJE Kúria (Върховен съд) е приел, че „клаузата в договор за заем в чуждестранна валута, сключен с потребител, по силата на която валутният риск се поема изцяло от потребителя — в замяна на по-благоприятен лихвен процент — е от договорните клаузи, които определят основния предмет на договора, чиято неравноправност по принцип не може да се подлага на преценка. Да се прецени дали тази клауза е неравноправна и да се приеме, че тя е такава, може само ако към момента на сключването на договора, с оглед на текста на договора и дадената от финансовата институция информация, неговото съдържание не е било ясно и разбираемо за средния потребител, който е относително осведомен и в разумни граници наблюдателен и съобразителен. Договорните клаузи, отнасящи се до валутния риск, са неравноправни, а договорът — съответно частично или изцяло недействителен, ако поради недостатъчна или закъсняла информация от финансовата институция потребителят е имал основание да смята, че няма истински валутен риск или че е ограничен спрямо него“.

40. В това решение, постановено по преюдициално запитване на Curtea de Apel Oradea (Апелативен съд Орадя, Румъния), Съдът ясно посочва, че понятието „основен предмет на договора“ по смисъла на член 4, параграф 2 от Директива 93/13 обхваща договорна клауза като разглежданата в главното производство, включена в договор за кредит в чуждестранна валута, която не е била индивидуално договорена и по силата на която кредитът трябва да се погасява в същата чуждестранна валута, в която е бил договорен, след като посочената клауза определя основна, характеризираща този договор престация. Поради това такава клауза не може да се счита за неравноплавна, при условие че е изразена на ясен и разбираем език⁹.

41. По делото в главното производство се установява, че съвместимостта на новата унгарска правна уредба с Директива 93/13 впоследствие е поставена под въпрос по повод на нови преюдициални запитвания.

42. В частност, по делото, приключило с решение от 31 май 2018 г., Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367), Съдът е запитан по-конкретно дали член 7 от Директива 93/13 допуска такава правна уредба, като приетата от Унгария след постановяването на решение от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282), в която са предвидени специфични процедурни изисквания за жалби от потребители, сключили договори за заем в чуждестранна валута, съдържащи клауза, която предвижда прилагането на различни обменни курсове при отпускането и при погасяването на заема, и/или клауза, която дава възможност за едностранно изменение на договора, позволяваща на заемодателя да увеличава лихвите, разходите и комисионите.

43. Съдът дава утвърдителен отговор на този въпрос, като посочва, че спорната правна уредба не противоречи на член 7 от Директива 93/13, „стига признаването на клаузите на такъв договор за неравноплавни да позволява да се възстанови правното и фактическото положение на потребителя такова, каквото то би било при липсата на тези неравноплавни клаузи“¹⁰. Трябва да се отбележи, че Съдът обръща внимание на обстоятелството, че с приемането по-специално на закони ДН 1 и ДН 2 унгарският законодател е възнамерявал не само да улесни установяването на неравноплавността на клаузите на договорите в чуждестранна валута, предвиждащи разлика в обменния курс, но и да съкрати и опрости приложимите процесуални правила в производствата пред унгарските юрисдикции¹¹.

44. Въпреки че, както се установява от текста на член 3, параграф 1 и на член 4, параграф 1 от Закон ДН 1, унгарският законодател е смятал да квалифицира като неравноплавни само два вида клаузи, съдържащи се в по-голямата част от договорите за заем в чуждестранна валута, сключени между продавач или доставчик и потребител, а именно едната за разликата в обменния курс и другата, предвиждаща възможност за едностранно изменение¹², националните съдилища все пак остават компетентни да преценяват евентуално неравноплавния характер на другите клаузи, съдържащи се в разглежданите договори, в това число тези, които определят основния предмет, в случай че се установи, че те не са изразени на ясен и разбираем език.

45. Съдът е потвърдил преценката си за действителността на унгарското законодателство в неотдашното си решение от 20 септември 2018 г., OTP Bank и OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:750), в което уточнява освен това, че член 4 от Директива 93/13 налага ясният и разбираем характер на договорните клаузи да се преценява чрез позоваване към момента на

9 Вж. решение от 20 септември 2017 г., Andrić и др. (C-186/16, EU:C:2017:703, т. 41).

10 Вж. решение от 31 май 2018 г., Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367, т. 55).

11 Вж. решение от 31 май 2018 г., Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367, т. 45).

12 Вж. решение от 31 май 2018 г., Sziber (C-483/16, EU:C:2018:367, т. 44).

сключването на договора на всички обстоятелства около това сключване, също както и на всички останали клаузи на договора, независимо от обстоятелството, че в един по-късен момент националният законодател е обявил или презумирал някои тези клаузи за неравноправни и вследствие на това за недействителни¹³.

46. Тази поредица от съдебни решения потвърждава, че макар да е абсолютно задължително неравноправните клаузи да бъдат установени и обявени за недействителни, сезираният съд все пак не е компетентен да обявява недействителността на договорите в чуждестранна валута в тяхната цялост. С други думи, сезираният съд, като стигне до заключение, че клауза за курсовата разлика е неравноправна и следователно не се прилага и евентуално се заменя с диспозитивна разпоредба, не може същевременно да постави под съмнение съществените договорни условия относно валутния риск.

47. Според мен точно този извод се стреми по същество да обори запитващата юрисдикция по настоящото дело. По-нататък ще се върна на този въпрос.

Наличие на задължителни разпоредби по смисъла на член 1, параграф 2 от Директива 93/13

48. Въпреки че този въпрос не е повдигнат специално в акта за преюдициално запитване, следва да се определи дали спорното законодателство, състоящо се основно от закони ДН 1, ДН 2 и ДН 3, попада в приложното поле на член 1, параграф 2 от Директива 93/13, или тези закони трябва по-скоро да се разглеждат като мерки, които държавите членки са компетентни да приемат, за да осигурят спазването на тази директива.

49. Следва да се отбележи, че настоящото дело и делото, приключило с решение от 20 септември 2018 г., OTP Bank и OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:750), си приличат по това, че и двете са свързани с последиците от посоченото по-горе законодателство, включително закони ДН 1—ДН 3.

50. По делото, приключило с решение от 20 септември 2018 г., OTP Bank и OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:750), обаче се поставя по-специално въпросът до каква степен клаузите относно валутния риск, станали неразделна част от договора в резултат на намесата на унгарския законодател, биха могли да попаднат в приложното поле на член 1, параграф 2 от Директива 93/13. По настоящото дело следва да се прецени дали е съвместимо с Директива 93/13 законодателство на държава членка да обяви за недействителни неравноправните клаузи и да ги измени, за да се преустановят широко разпространени нелоялни банкови практики, без обаче да обезсили съответните договори за кредит, като по този начин потребителят продължава да понася тежестта от валутния риск. Поради това е налице ясна връзка между поставените въпроси по всяко от тези дела.

51. Възниква също така въпросът дали член 1, параграф 2 от Директива 93/13 се прилага в случая.

52. Въз основа на изводите от решение от 20 септември 2018 г., OTP Bank и OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:750) (тези, произтичащи от отговора на втория преюдициален въпрос), считам, че прилагането на член 1, параграф 2 от Директива 93/13 следва да бъде изключено.

53. Както Съдът е посочил в точка 50 от това решение, в конкретния случай наличието на валутен риск произтича от самото естество на разглеждания договор за заем. При все това, според изложеното от запитващата юрисдикция, запазването на този валутен риск произтича поне отчасти и от прилагането на член 3, параграф 2 от Закон ДН 1 във връзка с член 10 от

¹³ Вж. решение от 20 септември 2018 г., OTP Bank и OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:750, т. 83).

Закон ДН 3, доколкото с тези разпоредби на националното право се извършва изменение по право на действащите договори, изразяващо се в замяната на обменния курс на валутата, в която договорът е бил сключен, с официалния валутен курс, фиксиран от Националната банка на Унгария.

54. Що се отнася обаче конкретно до заместването по силата на член 3, параграф 2 от Закон ДН 1 и на член 10 от Закон ДН 3 на клаузата относно разликата в обменния курс с клауза, предвиждаща, че между страните по договора се прилага определеният от Националната банка на Унгария валутен курс в сила към датата на падежа, Съдът счита, че националният законодател е искал да определи някои условия относно задълженията, съдържащи се в договорите за заем в чуждестранна валута (вж. т. 62 от решение от 20 септември 2018 г., ОТР Bank и ОТР Faktoring, C-51/17, EU:C:2018:750). Следователно тези клаузи, отразяващи задължителни законодателни разпоредби, не биха могли да попадат в приложното поле на Директивата (вж. т. 64 от това решение).

55. Този извод обаче не се прилага за другите договорни клаузи, и по-конкретно за тези, определящи валутния риск (т. 65 от същото решение). Според анализа на Съда измененията, произтичащи от член 3, параграф 2 от Закон ДН 1 и от член 10 от Закон ДН 3, не са целели да определят изцяло въпроса за валутния риск.

56. Следователно член 1, параграф 2 от Директива 93/13 не се прилага по отношение на разпоредбите, различни от тези, които се отнасят за *курсовата разлика*.

57. Също така от това следва за делото в главното производство, че след като не може веднага да се изключи, че въпросът за прилагането на клаузите за определяне на валутния риск е все така актуален и действително попада в приложното поле на Директива 93/13, е необходимо да се даде отговор на поставените от запитващата юрисдикция въпроси.

По първия въпрос

58. С първия въпрос запитващата юрисдикция иска по същество Съдът да установи дали съд може, по-специално на основание предоставената от Директива 93/13 защита, да обезсили в неговата цялост договора за заем, чието запазване според нея противоречи на икономическите интереси на потребителя.

59. Тя поставя въпроса за обхвата на точка 3 от диспозитива на решение от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282), съгласно която „член 6, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че при положение като разглежданото в главното производство, при което договор, сключен между продавач или доставчик и потребител, не може да се изпълни след премахването на неравноправна клауза, посочената разпоредба допуска национална правна уредба, която дава възможност на националния съд да отстрани причините за недействителността на неравноправната клауза, като замени тази клауза с диспозитивна разпоредба от националното право“.

60. Важно е да се подчертае, че в това решение Съдът припомня съдебната практика¹⁴, съгласно която по принцип на съда не е разрешено, по-специално на основание член 6, параграф 1 от Директива 93/13, да допълва неравноправна клауза, като измени съдържанието ѝ. Съдиите са длъжни единствено да изключват прилагането на неравноправните договорни клаузи, така че те да нямат задължителна сила за потребителя.

¹⁴ Вж. съдебната практика, посочена в бележка под линия 5 от настоящото заключение.

61. Следователно договорът трябва по принцип да продължи да действа без друго изменение освен произтичащото от премахването на неравноправните клаузи, доколкото съгласно нормите на вътрешното право съществува *правна възможност* така да се запази договорът.

62. Освен че съществуват положения, при които липсва правна възможност за запазването на договора, има случаи, в които се оказва, че обезсилването на договора има обратен ефект от гледна точка на възпиращата цел, преследвана от Директива 93/13.

63. Именно поради тази причина Съдът смекчава правилото в решение от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282). В случая е ставало въпрос за договор, чието изпълнение е невъзможно без недействителните договорни клаузи или ако бъдат заменени със законови или подзаконови разпоредби.

64. Както се установява от точка 85 от решение от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282), възприетото от Съда разрешение се основава на желанието му да защити потребителя от неблагоприятните последици от обезсилването на договора, като позволи прилагането на национална правна норма, по силата на която е възможно недействителните клаузи на договор за потребителски кредит да се заместят с диспозитивна разпоредба от националното право.

65. По този начин Съдът иска да припомни целта за възстановяване на реално равновесие между страните, което безспорно предполага да се държи сметка по-специално за интересите на потребителя, но не може да доведе до нарушаване на договорното равновесие или до прекратяване на договора¹⁵.

66. Внимателният прочит на решение от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282), ясно показва, че се запазва прилагането на принципа, според който договорът поначало трябва да продължи да действа без никакво друго изменение освен произтичащото от премахването на обявените за неравноправни клаузи.

67. Утвърденото в това решение изключение от този принцип, което открива възможност съдът да отстрани последиците от недействителността на клаузата, като я замести с диспозитивна разпоредба от националното право, съгласно самия текст на решението зависи от наличието на определени условия. На първо място, трябва постигнатият с това заместване „резултат [да] е възможността договорът да се запази въпреки премахването на [неравноправната] клауза“ и той да „продължи да действа между страните“¹⁶. На второ място, когато съдът е длъжен да обезсили договора в неговата цялост, в резултат на посоченото заместване трябва да се избегне излагането на потребителя на „особено неблагоприятни последици, като по този начин възпиращото въздействие на унищожаването на договора би било застрашено“¹⁷.

68. В случая обаче поставеният от запитващата юрисдикция въпрос се основава на предпоставката, че за потребителя е икономически по-изгодно съдът да обезсили договора в неговата цялост, вместо да го остави в сила след премахването на всички неравноправни клаузи в него. Така тя прави изопачен и неправилен прочит на точка 3 от решение от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282).

15 Вж. в този смисъл решение от 30 май 2013 г., Jörös (C-397/11, EU:C:2013:340, т. 46 и цитираната съдебна практика).

16 Решение от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282, т. 81).

17 Решение от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282, т. 83).

69. Както подчертава Съдът в това решение, обезсилването на договор за заем в неговата цялост поначало води до незабавна изискуемост на остатъка от сумата по заема в размери, които вероятно биха превишили финансовите възможности на потребителя и по този начин биха поставили в неблагоприятно положение по-скоро потребителя, отколкото кредитодателя, който като логична последица не би бил възпрян да включва подобни клаузи в предлаганите от него договори¹⁸.

70. Ето защо се налага изводът, че в случая запитващата юрисдикция иска да използва решение от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282), за да обоснове разрешението в обратния смисъл на приетото в това решение, а именно обезсилването на целия договор.

71. При по-задълбочен анализ изглежда, че според запитващата юрисдикция потребителят търпи неблагоприятни последици от факта, че в случай на запазване на действителността на договорите чрез прилагането на диспозитивни правни разпоредби от разглеждащия спора национален съд, причинените от *валутния риск* загуби ще продължат да се понасят от потребителя.

72. Тази гледна точка обаче е ограничаваща и не отчита всички икономически интереси на потребителите. В действителност разходите, произтичащи от валутния риск, не могат да се разглеждат изолирано, тъй като икономическите предимства и недостатъци, произтичащи от договора като цяло, могат да се анализират само с оглед на всички обстоятелства около сключването на договора.

73. В това отношение според мен е важно да се припомни, че преценката на неравноправния характер на договорна клауза, а следователно и относно това дали такава клауза създава във вреда на потребителя „значителен дисбаланс“ между правата и задълженията на страните, произтичащи от договора, по смисъла на член 3, параграф 1 от Директива 93/13, трябва да се направи спрямо момента на сключване на съответния договор при отчитане на всички обстоятелства, с които продавачът или доставчикът е можел да се запознае към този момент и които са от естеството да се отразят на неговото последващо изпълнение¹⁹. Тази преценка не може в никакъв случай да зависи от настъпването на събития след сключването на договора, които не зависят от волята на страните, какъвто е случаят при промяна в обменния курс²⁰.

74. Освен това, дори да се предположи, че може с основание да се поддържа, *quod pop*, че обезсилването на спорния договор за заем като цяло, с оглед премахването на валутния риск, до което то ще доведе, може да бъде благоприятно за икономическите интереси на потребителите, важно е да се припомни, че това обстоятелство само по себе си не е определящо и не би могло да обоснове обезсилването на договора за заем в неговата цялост с оглед твърдяната цел да се гарантира ефективността на предоставената от Директива 93/13 защита.

75. Както Съдът вече е имал възможност да изтъкне, целта, преследвана от законодателя на Съюза в рамките на Директива 93/13, е да се възстанови равновесието между страните, като същевременно по принцип се запази действителността на договора като цяло, а не да се обезсилват всички договори, които съдържат неравноправни клаузи.

18 Вж. решение от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282, т. 84).

19 Вж. решение от 20 септември 2017 г., Andrić и др. (C-186/16, EU:C:2017:703, т. 58).

20 Вж. заключението ми по дело Andrić и др. (C-186/16, EU:C:2017:313, т. 85 и 86).

76. Що се отнася до критериите, които позволяват да се прецени дали даден договор може наистина да продължи да действа и без неравноправните клаузи, следва да се отбележи, че както текстът на член 6, параграф 1 от Директива 93/13, така и изискванията във връзка с правната сигурност на стопанската дейност са доводи в подкрепа на обективен подход при тълкуването на тази разпоредба, така че положението на една от страните по договора, в случая — на потребителя, не би могло да се разглежда като определящия критерий, въз основа на който се решава по-нататъшната съдба на договора.

77. Ето защо Директива 93/13 не може да се тълкува в смисъл, че когато преценява дали договор, който съдържа една или повече неравноправни клаузи, може да се запази и без тези клаузи, сезираната юрисдикция може да се основе единствено на евентуално благоприятните за потребителя последици от обезсилването на този договор в неговата цялост²¹.

78. Въпреки че Директива 93/13, с която е осъществена само минимална хармонизация, допуска държава членка да предвиди, при спазване на правото на Съюза, че договор, сключен от продавач или доставчик с потребител, който съдържа една или повече неравноправни клаузи, е нищожен в неговата цялост, когато се окаже, че това гарантира по-добра защита на потребителя, следва да се отбележи, че унгарското законодателство от 2014 г. относно заемите в чуждестранна валута не предвижда обезсилването на съответните договори, а запазването на действието им в насока, която е в съответствие с тълкуването, възприето в практиката на Съда.

79. В това отношение следва да се подчертае, че правомощието на националния съд за заместване на клаузи трябва да се ограничи, за да не се застраши дългосрочната цел, припомнена в член 7 от Директива 93/13, а именно да възпре продавачите и доставчиците да включват неравноправни клаузи в договорите²².

80. Ако обаче на националния съд бъде позволено да изменя съдържанието на неравноправните клаузи, подобно правомощие би могло да застраши постигането на тази цел. Всъщност това правомощие би способствало за премахването на възпиращия ефект, който се упражнява върху продавачите и доставчиците чрез самото неприлагане на неравноправните клаузи спрямо потребителя, доколкото продавачите и доставчиците биха останали изкушени да използват посочените клаузи, ако знаят, че дори и въпросните клаузи да бъдат обявени за нищожни, договорът ще може да бъде допълнен в нужната степен от националния съд, така че да се съхранят интересите им²³.

81. С оглед на всички изложени по-горе съображения на първия преюдициален въпрос следва да се отговори, че Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че допуска разпоредба от националното право, която в случай на частична недействителност на сключен с потребител договор поради неравноправния характер на една от клаузите му предвижда по принцип да се запази валидността на договора без неравноправната клауза. Така сезираният съд не може да отстрани причините за недействителността на клауза от договор, сключен между продавач или доставчик и потребител, основавайки се единствено на предположението, че запазването в сила на договора би противоречало на икономическите интереси на потребителя.

21 Вж. по-специално решение от 15 март 2012 г., Pereničová и Perenič (C-453/10, EU:C:2012:144, т. 31—33).

22 Вж. по-конкретно решение от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282, т. 79 и 84). Вж., що се отнася по-специално до възможността да се ограничат във времето реституционните последици, свързани с обявяването по съдебен ред на неравноправността на клауза, съдържаща се в договор, сключен с потребител, само до недължимо платените в приложение на такава клауза суми, след като е обявено съдебното решение, решение от 21 декември 2016 г., Gutiérrez Naranjo и др. (C-154/15, C-307/15 и C-308/15, EU:C:2016:980, т. 63—73).

23 Вж. решение от 21 януари 2015 г., Unicaja Banco и Caixabank (C-482/13, C-484/13, C-485/13 и C-487/13, EU:C:2015:21, т. 31).

По втория въпрос

82. Видно е, че вторият въпрос следва да се разбира в смисъл, че целта му по същество е да се установи дали приемането на унгарското законодателство от 2014 г., което изменя по законодателен ред някои договорни клаузи, е съвместимо с разпоредбите на Директива 93/13.

83. В това отношение е достатъчно да се припомни, в допълнение към изложените по-горе съображения, че след като член 6, параграф 1 от Директива 93/13 цели именно в интерес на правната сигурност да се запази действието на договорите за потребителски кредит, когато премахването на неравноправните клаузи от правна гледна точка позволява запазването, нищо не би трябвало да попречи на Съда да обезсилва някои неравноправни клаузи, вместо да обезсилва съответните договори, дори напротив.

84. В същия смисъл, нищо не следва да възпрепятства законодателя да обезсилва чрез закон някои неравноправни клаузи, за да бъдат преустановени широко разпространени нелоялни банкови практики, но да не обезсилва съответните договори.

85. В конкретния случай е видно, че чрез приемането на закони ДН 1—ДН 3 унгарският законодател решава да определи рамка за премахването на неравноправните условия на договорите за кредити в чуждестранна валута, които са били широко разпространени в Унгария и които стават предмет на множество спорове пред унгарските юрисдикции.

86. Това е една от мерките, които държавите членки могат да предприемат за преустановяване на употребата на неравноправните клаузи в договори, сключени между потребители и продавачи или доставчици, както предвижда член 7, параграф 1 от Директива 93/13, тълкуван във връзка с двадесет и четвърто съображение от нея²⁴.

87. Остава да се определи дали тези разпоредби от националното право не противоречат на принципа на ефективност, а именно дали те не правят практически невъзможно или прекомерно трудно упражняването на правата, предоставени на потребителите от правото на Съюза.

88. В това отношение е важно да се отбележи, че Закон ДН 1 е приет с цел обвързващият характер на принципите, изведени в Решение № 2/2014 РЈЕ, да важи не само по отношение на юрисдикциите, а те да могат да се прилагат пряко²⁵. В този контекст, както е видно от точка 4 от изложението на мотивите²⁶ на Закон ДН 1, законодателят е искал да се съобрази с практиката на Съда, и по-специално точка 3 от диспозитива на решение от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282).

²⁴ Вж. по-специално решение от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282, т. 78 и цитирана съдебна практика).

²⁵ Вж. точка 1 от изложението на мотивите, съгласно която „[з]аконът придава общ и правно обвързващ характер по отношение на всички на даденото от Kúria (Върховен съд) тълкуване на правото. Законът не съдържа нови материалноправни норми, не определя нови принципи, приложими към договорите за кредити, заеми и лизинг, а се стреми единствено да кодифицира даденото от Kúria тълкуване на правото. Това позволява да се избегне голям брой потребители да започнат продължителни и скъпо струващи съдебни процеси, които натоварват и съдебната система“.

²⁶ В тази точка се посочва по-специално, че „[п]ри определяне на правните последици от Решение № 2/2014 РЈЕ на Kúria (Върховен съд) в закона са взети предвид разпоредбите от правото на Съюза, и по-специално разпоредбите на Директива 93/13 относно неравноправните клаузи в потребителските договори. Законът е съобразен с практиката на Съда, компетентен да тълкува Директива 93/13, и по-специално с принципите, изведени в решения [от 14 юни 2012 г.] Banco Español de Crédito (C-618/10, EU:C:2012:349), и [от 30 април 2014 г.] Kásler и Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282). В съответствие с практиката на Съда целта на този закон е да се запази действителността на сключените договори чрез отстраняване на неравноправните клаузи. Този подход също така е в съответствие с един от общите принципи на гражданското право, с принципа *acta sunt servanda* (обвързващо действие на договорите). Законът само изменя съдържанието на съществуващите договори в рамките на необходимото, за да не се допусне те да не могат да се изпълняват без неравноправните клаузи. Всъщност това би довело до недействителност на договора в неговата цялост, което би било в противоречие с интересите на кредиторите. Поради тази причина именно в рамките на частична недействителност законът определя диспозитивните разпоредби, които стават неразделна част от договорите, замествайки неравноправните клаузи“.

89. От текста на Закон ДН 1 се установява, че той се отнася само до последиците от прилагането на различни обменни курсове към всички задължения за плащане по договора за заем в тежест на потребителите и към отпускането на средствата. Разпоредбата на закона поражда правни последици единствено във връзка с тази неравноправна клауза, без по никакъв начин да лишава потребителя от възможността да се позове на нищожност, свързана с неравноправния според него характер на дадена клауза по други причини. Това е така дори ако клаузата се отнася до същите елементи в тежест на потребителя, без да става въпрос за прилагането на различни обменни курсове, а по други причини, при условие че те могат да бъдат посочени в съответствие с даденото в член 3 от Директива 93/13 определение.

90. Впрочем фактът, че разпоредбите за определянето на валутния риск не могат да бъдат разглеждани с оглед неравноправния им характер, не зависи от приемането на този закон и предхождащите го решения на Кúgia (Върховен съд), постановени в интерес на съответстващо тълкуване. Препятствие пред подобно разглеждане е обстоятелството, че такива клаузи попадат в определението за „основен предмет на договора“, който по принцип не подлежи на преценка относно неравноправния му характер, ако клаузите са изразени на ясен и разбираем език²⁷.

91. Колкото до законите ДН 2 и ДН 3, те също не се отнасят до клаузите, определящи валутния риск.

92. Що се отнася до Закон ДН 2, той съдържа подробни технически правила във връзка със Закон ДН 1, за да стане прозрачно приключването на сметките както за потребителите, така и за банките. Този закон определя общите гражданскоправни правила, уреждащи приключването на сметките; подробните правила се съдържат в подзаконов акт, а именно Правилник МNB (Правилник на Националната банка на Унгария).

93. Колкото до Закон ДН 3, с който приключва списъкът със законодателни мерки, свързани с отпуснатите в чуждестранна валута кредити, той налага преобразуването в унгарски форинти на остатъка от кредита в чуждестранна валута и по този начин премахва валутния риск едностранно поставен в тежест на кредитополучателите в договорите за ипотечен кредит, сключени с частни лица. Законът за преобразуването определя правно-техническите правила за преобразуването в унгарски форинти, процедурните правила, условията му и изменението на потребителските договори за кредит, засегнати от преобразуването в унгарски форинти.

94. Вярно е, че Законът за преобразуването изхожда от направената в Решение № 2/2014 PJE констатация, че когато договорите са валидни, валутният риск е в тежест на кредитополучателя и неравноправният характер на тези условия не може да бъде оспорван пред съда освен в случаите и въз основа на критериите, посочени в решението за уеднаквяване.

95. Ето защо независимо от това обстоятелство и по допълващ начин законът се опитва да ограничи занапред изменението на обменните курсове и да сведе до минимум неговото въздействие.

96. С други думи, логиката на закона е именно да окаже подкрепа на потребителите чрез законодателна намеса, за да им се даде възможност да обслужват своите заеми независимо от факта, че член 4, параграф 2 от Директива 93/13 не позволява да се преценява неравноправността на клауза относно валутния риск в качеството ѝ на съществена част от определението на основния предмет на договора.

27 Вж. становището на Кúgia (Върховен съд) по този въпрос, посочено по-горе в бележка под линия 8.

97. В заключение, считам, че разпоредбите на Директива 93/13 допускат приемането на национални разпоредби като разглежданите в главното производство, доколкото с тези разпоредби се цели, в интерес на правната сигурност и на изясняването, да бъдат взети предвид тълкувателните насоки на Съда.

98. Ето защо предлагам на втория въпрос да се отговори, че Директива 93/13 допуска с цел правна сигурност и защита на потребителите държава членка да изменя със закон някои неравноправни клаузи в договори, сключени между продавачи или доставчици и потребители, доколкото тези изменения не засягат ефективността на предоставената от тази директива защита.

По третия въпрос

99. С третия въпрос, който се разделя на две части, запитващата юрисдикция иска по същество да се установи дали постановяването от Kúria (Върховен съд), в интерес на еднаквото тълкуване на правните разпоредби, на решения, които са задължителни за съдилищата в областта на защитата на потребителите, е в съответствие с правото на Съюза.

100. При утвърдителен отговор запитващата юрисдикция иска да се установи дали този извод е възможен и когато съдиите — членове на съвета за уеднаквяване, не се назначават прозрачно по предварително определени правила, когато процедурата пред него не е публична и впоследствие не е възможно запознаване със следваната от него процедура, по-конкретно с използваните експертни заключения и становища на доктрината и с начина, по който са гласували членовете му (становища или особени мнения).

101. Според мен и както отбелязва Комисията, може с основание да се запита за полезността на този въпрос за решаването на спора.

102. Струва ми се, че всъщност поставените от запитващата юрисдикция проблеми, изразени чрез третия въпрос, отразяват общите опасения във връзка с организацията на съдебната система в Унгария, и по-конкретно с т.нар. унгарска процедура за уеднаквяване и последиците, до които могат да доведат в този контекст приетите от Kúria (Върховен съд) решения със задължителна сила²⁸.

103. Струва ми се, че този аспект е много отдалечен от спора в главното производство, висящ пред запитващата юрисдикция, и специфичната проблематика на изводите, които могат и трябва да бъдат направени от сезирания съд от установяването на неравноправния характер на клауза, съдържаща се в договор, сключен между продавач или доставчик и потребител.

104. Важно е да се подчертае, че приложното поле на Директива 93/13 не обхваща процедурите и правните инструменти на държавите членки, създадени за организиране на техните съдебни системи, за да се осигури уеднаквяването на националната съдебна практика.

105. От друга страна, според мен, тези съображения не са свързани с изискванията за ефективна съдебна защита, произтичащи по-специално от член 19, параграф 1 ДФЕС, който задължава държавите членки да предвидят система от способности за защита и производства, които да осигуряват ефективен съдебен контрол в областите, обхванати от правото на Съюза²⁹.

²⁸ Следва да се отбележи, че „намесата“, която системата за еднакво тълкуване евентуално оказва върху работата на сезирания съд, както изтъква запитващата юрисдикция, се посочва в становище, прието от Венецианската комисия. Виж глава VI.5 от доклада на следния интернет адрес: <http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD%282012%29001-e>.

²⁹ Вж. например решение от 27 февруари 2018 г., Associação Sindical dos Juizes Portugueses (C-64/16, EU:C:2018:117, т. 34).

106. Освен това може да се постави въпросът за ползата в случая от отричането на системата за задължителни тълкувателни решения в Унгария, при положение че се оказва, че в крайна сметка именно закони ДН 1—ДН 3 евентуално са проблематични с оглед на защитата срещу неравноправни клаузи, предоставена от Директива 93/13.

107. Трудно е само от прочита на акта за преюдициално запитване да се разбере каква е връзката между, от една страна, организацията на системата на задължителни тълкувателни решения и от друга страна, компетентността и основните принципи на правото на Съюза, посочени в него.

108. Поставеният от запитващата юрисдикция въпрос в краен случай може да се разбира в смисъл, че целта му е да се установи дали има опасност задължителните решения, приети от Kúria (Върховен съд) в рамките на системата за уеднаквяване на правото, в конкретния случай да я задължат да действа в нарушение на Директива 93/13 и в противоречие с принципа на ефективна съдебна защита.

109. В случая, за да може Съдът да разгледа въпроси, свързани с подобни процедури, трябва да се докаже, че те са от такова естество, че да възпрепятстват националните юрисдикции да изпълняват своята роля в прилагането на правото на Съюза.

110. Такъв би могъл да бъде случаят например ако се установи, че спорните правила, свързани с организацията или производството, ги възпрепятстват да се съобразят с установяването на неравноправния характер на някои клаузи или засягат възможността съдилищата да сезират Съда с преюдициално запитване съгласно закрепеното в член 267, втора алинея от ДФЕС тяхно право³⁰.

111. Ще отбележа обаче, че макар приетите от Kúria (Върховен съд) решения за уеднаквяване да имат задължителен характер по отношение на унгарските юрисдикции, те не ги възпрепятстват по никакъв начин да анализират съответствието с правото на Съюза на договорите, по които трябва да се произнесат, нито при необходимост да постановят решение в съответствие с това право, като не приложат решението за уеднаквяване по силата на принципа на предимството на правото на Съюза.

112. Също така, както показва настоящото производство, няма никаква пречка юрисдикциите да сезират Съда с преюдициално запитване на основание член 267 ДФЕС, за да поискат тълкуване на приложимите разпоредби от правото на Съюза. Ако Съдът стигне до извод, обратен на възприетия в решението за уеднаквяване на правото, може да бъде подадена жалба, за да се гарантира в бъдеще еднаквото прилагане на правото в съответствие с правото на Съюза.

113. Този извод според мен се вписва и в духа на дадените неотдавна от Съда разяснения в решение от 7 август 2018 г., *Banco Santander и Escobedo Cortés* (C-96/16 и C-94/17, EU:C:2018:643)³¹, по повод на практиката на Tribunal Supremo (Върховен съд, Испания). В това решение Съдът потвърждава, че не може да се изключи възможността върховните юрисдикции на държава членка, като например Tribunal Supremo, в ролята си за хармонизиране на тълкуването на правото и в интерес на правната сигурност, при спазване на Директива 93/13, да могат да разработват някои критерии, които да използват по-нисшестоящите юрисдикции, когато преценяват неравноправния характер на договорните клаузи.

³⁰ Вж. по-специално решения от 5 октомври 2010 г., *Елчинов* (C-173/09, EU:C:2010:581, т. 24—32), и от 5 април 2016 г., *PFE* (C-689/13, EU:C:2016:199, т. 34 и 38—41).

³¹ Вж. също заключението ми по съединени дела *Banco Santander и Escobedo Cortés* (C-96/16 и C-94/17, EU:C:2018:216).

114. С оглед на всичко изложено по-горе предлагам на третия въпрос да се отговори, че предоставената на Съюза компетентност за гарантиране на високо равнище на защита на потребителите, както и правото на ефективна съдебна защита и на справедлив съдебен процес допускат решенията за уеднаквяване, приложими по делото в главното производство, постановени в интерес на еднаквото тълкуване на правото.

Заключение

115. С оглед на изложените по-горе съображения предлагам на Съда да отговори на преюдициалното запитване, отправено от Budai Központi Kerületi Bíróság (Централен районен съд Буда, Унгария), по следния начин:

- „1) Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори трябва да се тълкува в смисъл, че допуска разпоредба от националното право, която в случай на частична недействителност на сключен с потребител договор поради неравноправния характер на една от клаузите му предвижда по принцип да се запази валидността на договора без неравноправната клауза. Така сезираният съд не може да отстрани причините за недействителността на клауза от договор, сключен между продавач или доставчик и потребител, основавайки се единствено на предположението, че запазването в сила на договора би противоречало на икономическите интереси на потребителя.
- 2) Директива 93/13 допуска с цел правна сигурност и защита на потребителите държава членка да изменя със закон някои неравноправни клаузи в договори, сключени между продавачи или доставчици и потребители, доколкото тези изменения не засягат ефективността на предоставената от тази директива защита.
- 3) Предоставената на Европейския съюз компетентност за гарантиране на високо равнище на защита на потребителите, както и правото на ефективна съдебна защита и на справедлив съдебен процес допускат решенията за уеднаквяване, приложими в главното производство, постановени в интерес на еднаквото тълкуване на правото“.